

Motion till föreningen Gotlands Fornvänners årsmöte 2025

Motion

Slipskåror måste ingå i museets utställning – med relevant information, fakta.

I min bok "Gotlands slipskåror" 1993 bevisade jag att slipskåror är orienterade efter astronomiska principer. Jag hade mätt drygt 1250 slipskårors riktningar, hälften i fast håll och hälften i block. Mätresultaten lades in i diagram med 3 graders klassbredd. I diagrammen hade båda grupperna toppar på samma ställen. När alla visades i samma diagram förstärktes bilden. Störst topp i exakt öst-väst. Öst-västriktningen är per definition en astronomisk riktning. Stor koncentration av riktningar i SV-NO och SO-NV. Det är månens nordliga uppgång respektive nedgång. Ett statistiskt test visade att båda grupperna med 95% sannolikhet visar samma sak och det är bara himlen som är gemensam.

Astronomisk koppling alltså statistiskt bevisad.

Curt Roslund vid Chalmers som var en av mina lärare i astronomi och som själv forskat inom arkeoastronomi uppmuntrade mig och gratulerade mig till upptäckten när jag publicerade boken. Göran Henriksson, docent i astronomi i Uppsala, hade under tiden kommit i kontakt med slipskåror. Henriksson hade konstruerat ett datorprogram som kunde räkna ut när och var solförmörkelser, nämnda i antika skrifter, hade inträffat. Henriksson anpassade sitt datorprogram så att man kunde räkna ut när månen gick upp eller ner på en viss plats långt tillbaka i tiden.

Det var fullmånen som var viktigast. En viss månfas, t.ex. fullmåne, inträffar på samma dag vart 19:e år. Är det fullmåne vid vintersolståndet så dröjer det 19 år tills nästa gång. Fullmåne vid vintersolståndet innebär att månen går upp eller ner i sitt nordliga läge (fullmånen är alltid mitt emot solen på himlen). Den exakta riktningen varierar med en period på 18,6 år. Räknar man ut i vilken riktning månen gick upp (eller ner) vid vintersolståndet dessa år får man en serie. Och grupper av slipskåror har visat sig stämma med sådana serier och kan på så vis dateras. Dateringarna har gett ca 3300–2000 f.v.t. Alltså drygt 5000 år för de äldsta.

Många menade att slipskåror inte kunde vara så gamla eftersom de lägst liggande (på 2-meters-nvån) borde ha legat under flera meter med vatten. I min bok från 1993 har jag med ett referat från ett symposium i Uppsala 1992 där bl.a. Bo Gräslund, professor i arkeologi i Uppsala, deltog. Han hade varit i kontakt med Lars Königsson, professor i kvartärgeologi. Vattennivån just under Neolitikum/yngre stenåldern hade varierat kraftigt och det hade aldrig forskats på vattennivåns lägsta värde vid Gotland. Så de hade varit eniga om att slipskåror visst hade kunnat vara över vatten då. I min bok från 1993 har jag också med en vattennivåkurva av Rhodes W Fairbridge som visar havets variationer efter istiden. Enligt Fairbriges kurva sjönk vattennivån 5 m under Neolitikum.

Efter pensioneringen började jag att läsa arkeologi. Inför min masteruppsats gjorde jag en utgrävning vid en slipsskåresten som låg i kanten av Hörsneån före dess utlopp i Lina myr. Ca 1 meter under nuvarande marknivå hittade jag ett tunt lager med slipmjöl, innehållande kristaller från stenen och som alltså slipats bort från själva slipskåror. Stratigrafiskt daterades slipmjölslagret vara 4000 till 5000 år. C-14 hade gjorts på snäckskal i slipmjölslagret och en träbit något högre upp. Båda visade dock 8 500 BP. Anledningen till

detta egendomliga resultat har jag skrivit om i "Från Gutabygd". Det hänger samman med Lithorina-havets stigning för 8 500 år sedan.

I min bok 1993 beskrev jag också ett experiment att tillverka en slipskåra m.h.a. en pendel. Slipskåran fick den konvexa formen, cirkulärt längdsnitt och avrundade ändar. De avrundade ändarna visar om slipskåran är hel eller blivit avkapad. Det senare förekommer på några bildstenar. Det betyder att slipskåror fanns sedan tidigare på hällen. Tyvärr finns det fortfarande en felaktig information intill den stora bildstenen i bildstenshallen.

Det är en stor brist att museet inte förevisar slipskåror. De bör ingå med adekvat information, d.v.s. fakta. Mätvärden och de slutsatser man kan dra av dem är fakta.

Slipskåror kan sätta Gotland på kartan. De vittnar om att människorna som bodde här på stenåldern hade goda kunskaper över rörelserna på himlen och om observationsteknik.

Sören Gannholm